

*Соболь Г. О., к.е.н.,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і
торгівлі», м. Полтава, Україна*

ПРОЯВ АСИМЕТРІЇ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Розвиток сучасних тенденцій формування ринкових відносин відбувається у нерозривному зв'язку зі становленням інформаційної економіки. Детермінантою стратегії досягнення ефективності діяльності суб'єкта ринку постає гнучкість його адаптації в інформаційному просторі: доступ до економічної інформації, повнота й достовірність джерел, точність передачі, професійність інтерпретації, компетентність використання для прийняття рішень, оперативність оцінювання наслідків її споживання. Очевидно, що в умовах суворої конкуренції та високої вартості інформаційних технологій великі компанії мають певну перевагу в одержанні необхідної інформації перед суб'єктами середнього і малого бізнесу. Отже, асиметрія зовнішнього інформаційного середовища суттєво впливає на наслідки управлінських рішень суб'єктів господарювання. Водночас складність структури внутрішнього інформаційного простору підприємства та багатофункціональність завдань управління зумовлюють необхідність дослідження можливих проявів асиметрії інформації на мікрорівні. Особливого значення проблема набуває при здійсненні фінансового контролю діяльності суб'єкта господарювання. Адже функція контролю апіорі слугує гарантом відповідності управлінської інформації якісним параметрам. Тому розуміння процесів виникнення асиметрії інформації на рівні внутрішнього інформаційного простору підприємства, її вплив на систему

управління є актуальним завданням для сучасної економічної науки.

Визнання факту прояву асиметрії в економіці одержало у роботах лауреатів Нобелівської премії Дж. Акерлофа, М. Спенса, Дж. Стигліца (2001 р.). Проблема асиметрії інформації є предметом постійної уваги науковців далекого зарубіжжя: А. Агравала, У. Вікрі, Р. Д. Барклея та М. Дж. Джеймса, В. Меклінга, В. Г. Brenta, Р. Н. Джаймса, Д. Норта, М. Т. Леарі та М. Р. Робертса, Лі Чена та Г. В. Пура, О. Тоффлера, П. Манасе та Л. Ботаза, Єв-Мінг Ча, К. Шу та Дж. Вейанта.

Активна і плідна наукова дискусія розгорнулась у наукових працях А. Аузана, В. Вольчика, В. Євдокимова [1], М. М. Єрмошенка [2], Г. Константинова, Ю. Павленка, Д. Симонян [3], А. Ткача, А. Шастітка, Т. Шевченка [5], С. В. Чистякова [4] та ін. Проблема асиметрії інформації досліджується вченими у напрямі впливу на розвиток ринку. І набуває особливої гостроти для сучасного стану вітчизняного ринку [5, с. 193–194]. Більшість з авторів притримуються думки про те, що асиметрична інформація суттєво впливає на результативність прийняття рішень на макро- і макрорівнях.

Ефект асиметрії може мати непередбачувані наслідки у процесі здійснення та на етапі узагальнення результатів фінансового контролю як комплексу заходів з упередження, виявлення та припинення економічних правопорушень на основі забезпечення законності, фінансової дисципліни та ефективності формування і витрачання коштів. Слід визнати, що асиметрія інформації має місце при здійсненні фінансового контролю і визначає його якість, але ця проблема залишається у літературі малодослідженою.

Мета статті полягає в обґрунтуванні прояву асиметрії інформації за результатами фінансового контролю діяльності суб'єкта господарювання. Для досягнення поставленої мети визначено коло завдань:

- виявити квінтесенцію проблеми асиметрії інформації при здійсненні фінансового контролю на мікрорівні;
- дослідити моделі прояву асиметрії інформації у сфері фінансового контролю.

Взаємопроникнення понять і категорій різних сфер знань роблять економічну науку насиченою і цікавою. Поняття асиметрії прийшло в економіку з геометрії. В геометрії симетрія – це властивість двох точок, рівновіддалених від прямої або площини і лежать на одному перпендикулярі до цієї прямої або площини. У такому випадку точки називаються симетричними, також як і фігури, складені з таких точок.

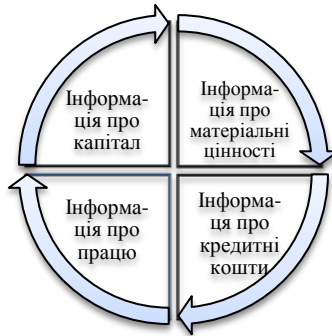
Первинне значення слова походить з грецької мови *symmetria* – угода у вимірі, розташуванні разом, спільно (від *symmetros* – який має загальну вимір, розташований на одному рівні, співрозмірний: *syn* – разом, спільно + *metron* – вимір). Якщо підсумувати, то симетрія – однорідність, рівномірність, співмірність, однаковість. Відповідно, асиметрія – відсутність перерахованих вище якостей.

Сьогодні існують різні погляди на проблему асиметрії інформації. Це зумовлено не тільки багатоаспектністю проблеми, але й відсутністю однозначного трактування. Євдокимов В. В. відмічає, що «найчастіше дана категорія вживається без співвідношення та з'ясування з рядом спільних категорій за змістом – диференціація, дискретність, нерівномірність, стохастичність, нелінійність» [1, с. 135].

Асиметрія інформації – це неповнота інформації для прийняття рішень. Асиметрія економічної інформації для суб'єкта господарювання виникає внаслідок об'єктивних і суб'єктивних обставин. Зокрема, недоступність джерел інформації внаслідок дії комерційної таємниці, неповнота збору даних, викривлення змісту інформації (навмисне або внаслідок непрофесійності інтерпретації), несвоєчасність

подання, порушення комунікативних зв'язків в управлінні тощо.

Першопричинами прояву асиметрії бухгалтерської інформації Євдокимов В. В. вбачає те, що кожний користувач потребує свій сегмент інформації (рис. 1).

Рис. 1. Структура інформаційного простору підприємства як причина прояву асиметрії за Євдокимовим В. В.

Джерело: адаптовано за [1, с. 19]

Вирівнювання асиметричної інформації або ліквідація асиметрії інформації стають можливими лише в умовах розвитку інформаційної економіки [2, с. 19].

До ключових властивостей асиметрії інформації у фахових джерелах відносять приховані характеристики і приховані дії. Враховуючи значимість фінансового контролю в управлінні, приховані характеристики і приховані дії є інструментом недостовірності інформації для прийняття управлінських рішень. Вони створюють передумови для економічних зловживань і ризику професійно неетичної поведінки посадових осіб.

Інформаційні потреби суб'єктів контролю і власників підприємства різняться. Механізм здійснення фінансового контролю, глибина застосування методичних прийомів і коло джерел інформації визначаються метою і завданнями,

поставленим перед суб'єктом контролю, межами його компетенції. Інформація, сформована у контурі фінансового контролю, відповідатиме конкретним напрямам управління діяльністю суб'єкта господарювання.

Виключення, становлять факти порушень, доведення яких знаходиться поза межами компетенції суб'єкта фінансового контролю, але інформація про які повинна бути передана до інших органів згідно з чинним законодавством. Фінансовий контроль здійснюється у ретроспективі і часто характеризує поточну і наступну його форми.

Власник майна, власне інвестор капіталу, звичайно, має більш повний доступ до всіх процесів, що відбуваються на підприємстві. Інформація може обмежуватись конкретними інформаційними потребами – формування доходів, витрат, фінансових результатів, розподіл дивідендів тощо. Як правило, достовірність такої інформації визначається результатами незалежного аудиту.

Крім інформації про господарські операції, що відбулись, як правило, саме власник володіє інформацією, необхідною для стратегічного управління: ймовірність банкрутства підприємства, прогнозування повноти і своєчасності реалізації окремого проекту, обґрунтування величини додаткових інвестицій, сума економічної вигоди від реалізації проекту тощо. Інформація для власника може базуватися на прогнозах, припущеннях, враховувати зовнішні ризики.

Інформація обліку і звітності як джерело фінансового контролю *інша*, ніж управлінська інформація, якою володіє власник підприємства. Вона формується із дотриманням встановлених принципів, вимог, якісних характеристик і визначається обов'язковим документальним підтвердженням фактів господарської діяльності. Інформація обліку і звітності є більш документально обґрунтованою, точною, достовірною.

Ідеальна модель інформаційного простору підприємства про господарські процеси передбачає, що інформація, одержана суб'єктом фінансового контролю за результатами комплексної перевірки, є достовірною, відповідає вимогам повноти висвітлення у системі обліку і звітності і відображає реальний стан господарських процесів, а власник підприємства є активним учасником процесу управління (рис. 2).

$$\begin{array}{ccccccc} \text{Інформація,} & & & & \text{Інформація про} & & \\ \text{одержана} & & & & \text{реальний стан} & & \\ \text{суб'єктом} & = & \text{Інформація} & = & \text{фінансово-} & = & \text{Інформація} \\ \text{фінансового} & & \text{системи} & & \text{господарських} & & \text{власника} \\ \text{контролю} & & \text{обліку і} & & \text{процесів} & & \\ & & \text{звітності} & & & & \end{array}$$

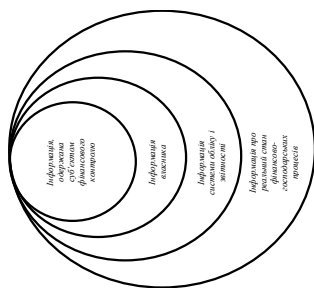
Рис. 2. Ідеальна модель інформаційного простору за результатами фінансового контролю

Джерело : авторське бачення

Проте на практиці у дію вступають чинники, що унеможливають життєздатність такої моделі. Інформація, одержана суб'єктом фінансового контролю визначається метою і завданнями перевірки, способом перевірки за повнотою охоплення одиниць контролю (суцільний, вибірковий), сукупністю методичних прийомів. Досягнення максимально можливого рівня обізнаності про господарські процеси можливе за умови проведення комплексної суцільної перевірки господарських процесів, стану обліку і звітності. Очевидно, що проведення такої перевірки щоразу для суб'єктів з низьким ризиком якості системи внутрішнього контролю є недоцільним з огляду на трудомісткість процедур контролю, високі затрати часу, коштів, праці тощо. Методичні прийоми, що застосовуються суб'єктом контролю, повинні забезпечувати повноту реалізації завдань перевірки, а ризик невиявлення економічних порушень і зловживань, на підприємстві – мінімальний. Крім того, інформація,

відображення у системі обліку і звітності відповідає реальному стану господарських процесів. Тобто всій сукупності якісних параметрів такої інформації. У вказаних умовах важлива роль відводиться власнику підприємства, що виступає активним учасником процесу управління, розуміється на взаємовизначеності якості інформації обліку і звітності та результативності системи управління.

Рис. 3 характеризує базову модель прояву асиметрії інформації. Інформація, одержана суб'єктом контролю, представлена найбільш обмеженим сегментом. Така ситуація є, як правило, типовою і може обумовлюватись колом завдань перевірки, компетентністю суб'єкта перевірки, наявністю і доступу до джерел перевірки (фізична відсутність документів або некоректність відображення в них господарських операцій, порушення вимог оформлення документів тощо). В окремих випадках, серед можливих причин обмеженості слід назвати некоректність або неповноту застосування методичних прийомів суб'єктами контролю, порушення професійної етики.

Рис. 3. Прояви асиметрії інформації за результатами здійснення фінансового контролю: Базова модель 1

Джерело : пропозиції автора

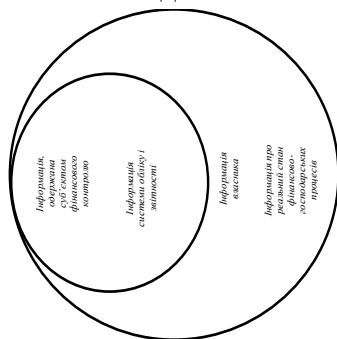
Інформація власника підприємства про господарські процеси визначається його активністю в управлінні капіталом.

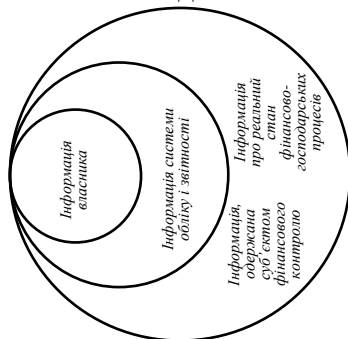
Рис. 4а. Модель 2

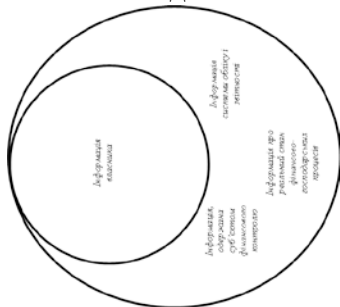
Рис. 4б. Модель 3

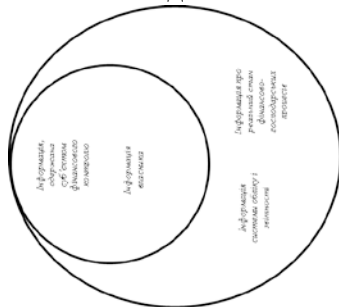
Рис. 4в. Модель 4

Рис. 4г. Модель 5

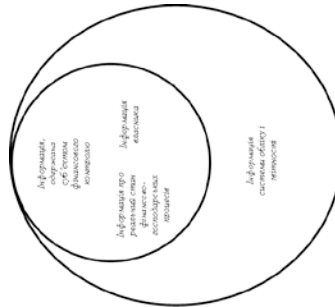
Рис. 4д. Модель 6

Рис. 4е. Модель 7

Рис. 4. Моделі прояву асиметрії інформації за результатами здійснення фінансового контролю, аркуш 1
 Джерело : пропозиції автора

Рис. 4ж. Модель 8

Рис. 4. Моделі прояву асиметрії інформації за результатами здійснення фінансового контролю, аркуш 2

Джерело : пропозиції автора

Масштаб і глибина інформаційного простору підприємства з позиції власника набагато ширша, ніж інформація, одержана суб'єктом контролю за результатами перевірки (рис. 4а, 4б, 4в). Моделі 2 і 4 характеризують найвищу активність власника капіталу, що виявляється у володінні інформацією про реальний стан фінансово-господарських процесів (рис. 4а, 4в). При цьому економічна реальність є ширшою за інформацію, одержану в системі обліку і звітності. Причинами такого співвідношення може бути володіння інформацією, що виходить за межі системи обліку, але яка суттєво впливає на господарські процеси та їх відображення у звітності. Або неповнота відображення господарських процесів в обліку і звітності. Наприклад, здійснення незадокументованих господарських операцій.

Інший тип співвідношення інформації виявляється у ситуації, коли власник виступає ініціатором контролю – зовнішнього або внутрішнього. Тоді масив інформації, одержаної за результатами перевірки відповідатиме професійній обізнаності власника підприємства. Проте

співвідношення цієї складової моделі з іншими може бути різним. Модель 7 за рис. 4е демонструє інформованість власника капіталу переважно за результатами перевірки. Прикладом такого прояву є щорічні звіти ревізійної комісії акціонерного товариства перед акціонерами. При цьому, в умовах повної відповідності інформації обліку і звітності реальному стану фінансово-господарських процесів, результати перевірки звужені запитами власника і перебувають за межами затребуваності.

Якщо обізнаність суб'єкта контролю і власника є взаємною, характеризується реальністю фінансово-господарських процесів, але не відповідає фактичній інформації обліку і звітності (рис. 4ж), це може характеризувати ситуацію змови. Наприклад, відображення в обліку фіктивних господарських операцій зі списання витрат для штучного заниження фінансових результатів діяльності.

За моделлю 3 (рис. 4б) очевидна ситуація, коли власник володіє певним масивом інформації, що виходить за межі системи обліку і звітності підприємства, але її масштаб далекий від реальності. Наприклад, керівник підприємства є власником капіталу. Він не тільки має вплив право голосу при ухваленні управлінських рішень, але сам є безпосереднім суб'єктом управління. В умовах широти географічного розташування структурних підрозділів, філій, представництв, керівник може мати обмежене уявлення (сформоване за звітами менеджерів відповідних рівнів) про реальний стан фінансового-господарських процесів на місцях.

Моделі 5 і 6 характеризують низький прояв управлінської ініціативи власника. Він має обмежену інформаційну зацікавленість і приймає рішення тільки на цій основі. Наприклад, інвестор, інтереси якого виявляються у величині прибутку. Він зацікавлений передусім у стабільності розвитку діяльності, нарощуванні масштабів діяльності. При цьому співвідношення інформації обліку і звітності та

реальної економічної ситуації є предметом його інтересу тільки у контексті втрати економічної вигоди внаслідок негативних результатів перевірки.

Сформовані моделі прояву асиметрії інформації у сфері фінансового контролю не є вичерпними. Але вони унаочнюють основний зміст прояву цього явища.

Розв'язання проблеми асиметрії інформації має екстраординарну широту практичного застосування. Стан інформованості суб'єкта фінансового контролю та власника підприємства визначається цілою низкою факторів і обставин. Слід визнати, що співвідношення інформації обліку і звітності та інформації про реальний стан фінансово-господарських процесів на підприємстві можуть бути різними. Під час здійснення процедур контролю та оцінювання його результатів важливо оцінити ризик дії факторів, що визначають прояв асиметрії, визначити співвідношення основних характеристик моделей прояву асиметрії.

Список використаних джерел

1. Євдокимов В. В. Асиметрія бухгалтерської інформації та шляхи її мінімізації / В. В. Євдокимов // Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3 (21). – С. 135–146.
2. Єрмошенко М. М. Нова парадигма економічної науки в контексті розвитку в умовах України інформаційної економіки / М. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки № 1 (91), 2009. – С. 14–20.
3. Симонян Д. Ф. Асимметрия информации как фактор неустойчивости предпринимательской структуры / Д. Ф. Симонян // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. –2012, Июль. – [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.journal-nio.com>.
4. Чистякова С. В. Проблема асиметрії інформації в контексті інституційних трансформацій / С. В. Чистякова // Наукові

праці ДонНТУ. Серія: економічна. Випуск 34–1, 2008. – С. 89–94.

5. Шевченко Т. І. Аналіз сутності асиметричної інформації та інформаційна асиметричність на сучасних ринках України / Т. І. Шевченко // Вісник СумДУ, № 1, 2008. – С. 191–199.